

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AH ./ riksåklagaren ang. brott mot lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål

(Göta hovrätts dom den 4 april 2024 i mål B 4522-23)

Efter att Högsta domstolen meddelat prövningstillstånd har riksåklagaren förelagts att svara skriftligen på överklagandet.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Bakgrund

AH har dömts för brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål då han innehaft en kniv på allmän plats trots att detta inte varit befogat. Påföljden har bestämts till 50 dagsböter om 390 kr. Vidare har i beslag tagen kniv förklarats förverkad.

Det är enligt domstolarna utrett att AH av oaktsamhet innehaft en fällkniv i sin ryggsäck när han den 28 september 2023 skulle passera Jönköpings tingsrätts säkerhetskontroll för att närvara som åhörare vid en uppmärksammas förhandling där. Enligt domstolarna kan brottet inte anses som ringa.

Överklagandet till Högsta domstolen

AH yrkar att han ska frikännas från ansvar.

Han gör gällande att det måste anses ursäktligt att glömma kvar en fällkniv som han annars har befogad användning av i sin ryggsäck när han skulle besöka tingsrätten. Inte minst eftersom han var fullt medveten om att det skulle ske en säkerhetskontroll, vilket ytterligare visar att han inte haft en tanke på att kniven låg kvar i ryggsäcken. Enligt hans uppfattning måste gärningen vara ursäktlig och därför att bedöma som ringa, varför han ska frikännas från ansvar.

Grunderna för min inställning

Rättslig reglering

Enligt 1 § lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (knivförbudslagen) får knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, eller i fordon på allmän plats.

Förbudet enligt 1 § är straffsanktionerat genom 4 § samma lag där det stadgas följande.

Den som uppsåtligen bryter mot 1 eller 2 § döms till böter eller fängelse i högst ett år.

Om gärningen har begåtts av oaksamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst två år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om

1. föremålet har innehafts i ett sammanhang där det kan befaras komma till användning vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person,
2. föremålet har varit av särskilt farlig beskaffenhet,
3. innehavet, överlåtelsen eller saluhållandet har avsett flera föremål, eller
4. gärningen på annat sätt har varit av särskilt farlig art.

Om det rör sig om ringa fall utgör gärningen dock inte brott.

Förarbeten och praxis

Knivförbudslagen är en del i samhällets försök att minska förekomsten av knivvåld. Den mest praktiska nyttan av lagen är att den ger möjlighet att ta hand om och förverka knivar m.m. när dessa påträffas hos personer som omhändertas eller på annat sätt är föremål för polisingripande innan något allvarligare brott begås. Syftet med förbudet är att tydligt markera att knivar och andra farliga föremål inte ska innehas på platser där risken för våldsbrott kan anses vara särskilt stor. (Prop. 1999/2000:27 s. 80.)

Vid införande av förbudet uttalades att en begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål i sig bör vara ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet (prop. 1987/88:98 s. 6 f.). Enligt lagens förarbeten ryms under begreppet knivar bl.a. slidknivar, dolkar, springstiletter och springknivar samt i princip även olika slag av arbets- och sportknivar. Även matknivar och förskärare omfattas av förbudet. (Prop. 1987/88:98 s. 14 och s. 16 samt prop. 1989/90:129 s. 20.)

Undantagen från förbudet tar, enligt lagens förarbeten, generellt sikte på sådana innehav som framstår som legitima och naturliga utifrån en mera allmän samhällelig bedömningsgrund. Vid den bedömningen ska föremålets art allmänt sett tillmätas stor betydelse liksom det sammanhang i vilket föremålet innehas. I de flesta fall måste exempelvis innehav av en mindre fickkniv, typ pennkniv, godtas. Endast om det finns speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen är innehav av sådana knivar avsedda att omfattas av förbudet. Också en mindre slidkniv, t.ex. en s.k. morakniv, bör kunna godtas i många sammanhang, dock inte vid exempelvis nöjeställningar, idrottsevenemang, färd med allmänna kommunikationsmedel eller andra sammanhang där många människor träffas eller uppehåller sig. Behovet av föremålet är i första hand avsett att hänföra sig till arbete eller friluftsliv. För att innehavet ska anses befogat bör det vara tillräckligt att det framstår som naturligt att personen bär med sig föremålet med hänsyn till något arbete eller friluftsliv som han eller hon är, har varit eller kommer att bli engagerad i. En picknick kan motivera att deltagarna medför t.ex. en matkniv eller förskärare av normal beskaffenhet men inte t.ex. större s.k. överlevnadsknivar eller stiletter eller andra föremål som typiskt sett har egenskaper som gör dem mer ägnade att användas som vapen än vad som krävs med hänsyn till tillställningens ändamål. Tillämpningen av undantagen från förbudet ska ske med förnuft och generositet så att förbudet inte med fog kan uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten. (Se prop. 1987/88:98 s. 16 och 1989/90:129 s. 11 och s. 20 ff.)

Om förbudet har överträtts kan ansvarsfrihetsregeln för ringa fall i 4 § knivlagen aktualiseras. Regeln är tillämplig endast i de fall där innehavet visserligen inte framstår som befogat, men ändå kan anses utgöra en ringa överträdelse av förbudet. Frågan om en överträdelse av förbudsreglerna utgör ringa fall bör avgöras genom en samlad bedömning av de föreliggande omständigheterna. I förarbetena anges som exempel härpå fall där en hantverkare i sin yrkesutövning medför en arbetskniv till en sammankomst eller tillställning trots att han inte ska utföra något arbete på platsen (prop. 1987/88:98 s. 10 och s. 18).

I rättsfallet ”Kniven i handväskan” NJA 2016 s. 30 har Högsta domstolen redogjort för olika typfall med hänvisningar till förarbeten. Högsta domstolen uttalar bl.a. följande.

19. I lagmotiven finns ett antal exempel som syftar till att klargöra hur långt knivförbudet sträcker sig. Det är en uppgift för domstolarna att, med ledning av exemplen och med beaktande av de krav som legalitetsprincipen ställer, konkretisera lagstiftningens innebörd.

20. Att jägare och annat friluftsfolk har med sig kniv ska godtas om kniv innehavet framstår som naturligt. När kniv ingår i scouters utrustning har de rätt att ha med sig denna på sådana sammankomster där de brukar ha scoututrustning (prop.

1987/88:98 s. 16). Självfallet ska även innehav av en kniv i samband med slöjdundervisning på en skola godtas (prop. 1989/90:129 s. 21).

21. Det är tillåtet för en hantverkare att i sin yrkesutövning – också på allmän plats – bära med sig en kniv som han eller hon brukar använda i arbetet (prop. 1987/88:98 s. 9). Detta gäller även om kniven inte krävs för just den aktuella arbetsuppgiften. Vidare gäller att en hantverkare som har en arbetskniv inte bryter mot knivförbudet om han eller hon stannar till för att lyssna på exempelvis en gatumusiker eller ett politiskt torgmöte (a. prop. s. 16). En arbetskniv får dock inte medföras vid en tillställning eller en sammankomst, om innehavet inte är ett led i yrkesutövningen (a. st. och prop. 1989/90:129 s. 21).

22. Om någon som har köpt en förskärare som present tar med den inslagen i ett paket till en bio på vägen hem, rör det sig om ett befogat innehav (prop. 1987/88:98 s. 16). Ett innehav som inte är befogat är det som förekom i ”Bollträet” NJA 2011 s. 556. Syftet med innehavet av ett bollträ (som omfattades av knivförbudslagen) var att den tilltalade skulle kunna försvara sig och känna sig trygg.

23. En picknick som äger rum på allmän plats kan motivera att deltagarna har med sig både matknivar och förskärare, men däremot inte större s.k. överlevnadsknivar eller stiletter eller andra föremål som typiskt sett har egenskaper som gör dem mer ägnade att användas som vapen än vad som krävs med hänsyn till ändamålet (prop. 1987/88:98 s. 16).

24. I de flesta fall ska innehav av en mindre kniv, typ pennkniv, godtas. Bara om det finns speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen omfattas innehav av sådana knivar av förbudet. Också en mindre slidkniv, t.ex. en morakniv, kan godtas i många sammanhang, såsom vid en utflykt som innefattar grillning. Detta gäller dock i regel inte vid exempelvis nöjeställningar eller idrottsevenemang och inte heller i andra sammanhang, där många människor träffas eller uppehåller sig. (Prop. 1989/90:129 s. 21.)

25. För färd med allmänna kommunikationsmedel gäller, att om resan är ett naturligt sätt att ta sig till eller från ett sammanhang som innefattar att det är befogat att använda kniv av ett visst slag, så får kniven också medföras under resan (jfr p. 15). Men knivens särskilda karaktär eller omständigheterna i övrigt kan medföra, att det måste krävas att transporten företas på annat sätt än med allmänna kommunikationsmedel.

26. Ett innehav av kniv i fordon på allmän plats är många gånger befogat. Innehavaren kan exempelvis vara på väg ut på en fisketur eller för att jaga eller behöva kniven i något annat sammanhang som är legitimt (prop. 1999/2000:27 s. 82). Här finns det alltså ett större utrymme för att bedöma ett knivinnehav som befogat. (Jfr dock ”Bollträet” NJA 2011 s. 556 p. 11.)

I rättsfallet ”Knivinnehavet i skolan” NJA 2020 s. 778 erinrar Högsta domstolen om att det vid knivinnehav, liksom vid innehav av vapen, är fråga om en typiserad farlighet av abstrakt slag. Allvaret i gärningen är alltså inte beroende av förekomsten av en konkret fara. Högsta domstolen uttalar i

rättsfallet att gärningens allvar också påverkas av det sammanhang i vilket knivinnehavet sker och om det rör sig om innehav på särskilt brottsutsatta eller skyddsvärda platser. Skolor får i regel under själva skoltiden, då många elever och personal uppehåller sig där samtidigt, bedömas som särskilt skyddsvärda platser. Vidare framhålls att det alltid måste göras en helhetsbedömning av samtliga omständigheter.

Ett annat rättsfall är "Multiverktyget" NJA 2023 s. 1052 som gällde innehav av ett multiverktyg i en A-traktor. Multiverktyget innefattade en kniv med ett knivblad om 5,5 cm. Högsta domstolen uttalade bl. a. följande.

7. Lagstiftningen ska alltså inte tillämpas schablonartat utan en nyanserad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet ska göras. Mot den bakgrunden har det i rättspraxis uttalats att ett innehav av en mindre kniv, typ pennkniv, i de flesta fall ska godtas. Kniven är då visserligen inte helt ofarlig men ändå på det hela taget inte ägnad att användas som vapen. En sådan mindre kniv omfattas av förbudet bara om det föreligger speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen. (Se "Kniven i handväskan" NJA 2016 s. 30 p. 24; jfr SOU 1989:44 s. 302 och prop. 1989/90:129 s. 21.)

8. Bedömningen av frågan, om det finns speciella omständigheter av detta slag, får göras utifrån lagstiftningens grundläggande ändamål att motverka våldshandlingar i samhället. Av stor betydelse är därför i vilken situation kniven innehas, alltså framför allt tidpunkten och platsen för innehavet. I regel finns det större risk för bråk och våld nattetid utomhus och på platser där det samlas många personer och där det kan förekomma berusning och på platser som annars är brottsutsatta. Även en mindre kniv kan i en sådan situation riskera att komma till användning som vapen och orsaka inte obetydliga skador. I det sammanhanget kan det också finnas anledning att beakta innehavarens ålder; särskilda risker kan vara förknippade med innehav av knivar bland ungdomar.

Det finns flera avgöranden från hovrätterna som behandlar innehav av kniv i domstolsbyggnad. Följande exempel kan nämnas.

Svea hovrätts dom den 24 augusti 2015 i mål B 3869-15. En hantverkare skulle delta vid ett sammanträde i egenskap av representant för sitt byggföretag. Av misstag hade han tagit med sig en arbetskniv, förvarad i en arbetsväska, in i domstolens lokaler. Hovrätten, som konstaterade att mannen var i tjänst den aktuella dagen, bedömde gärningen som ringa och ogillade åtalet.

Ett annat avgörande är Svea hovrätts dom den 4 mars 2022 i mål B 9417-21. En man som skulle delta i en förhandling i tingsrätten tog av misstag fel jacka i hallen när han skulle lämna bostaden. I jackfickan låg en kniv som han föregående dag hade använt för att beskära buskar i trädgården. När han kom till säkerhetskontrollen uppmärksammade han ordningsvakten på sitt misstag och att han kunde ha en kniv i jackan. Det var fråga om en fällkniv med en bladlängd om ca 8 cm. Hovrätten bedömde mannens oaktsamhet som lindrig och att det var fråga om en ringa gärning. Åtalet ogillades.

Ytterligare ett avgörande är Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 juli 2025 i mål B 4974-25. En man, som var kallad till ett sammanträde för muntlig förberedelse, hade medfört ett multiverktyg innehållande bl.a. en kniv till tingsrätten. Knivbladet var ca 4 cm. Mannen förvarade multiverktyget i ett myntfack i sin plånbok. Hovrätten, som konstaterade att det inte hade funnits någon beaktansvärd risk för att kniven skulle komma till brottslig användning, ansåg vid en samlad bedömning att det var fråga om en ringa gärning och ogillade åtalet.

Min bedömning

AH, som skulle delta som åhörare vid en mycket uppmärksammas rättegång, medförde in i tingsrättens lokaler en kniv som han förvarade i sin ryggsäck. Kniven är en spetsig fällkniv med delvis sågtandat blad som i utfällt läge är ca 19 cm lång och där själva knivbladet är ca 7,5 cm långt. Det är inte visat annat än att AH var omedveten om att han hade med sig kniven då hans uppgift om att han glömt bort att kniven låg kvar i ryggsäcken får godtas. För ansvar är det dock tillräckligt med omedveten oaktsamhet (se prop. 1987/88:98 s. 18).

Även om AH i andra sammanhang kan ha ett befogat intresse av att inneha den aktuella kniven på allmän plats kan det inte anses befogat att han medförde kniven in i domstolens lokaler.

Frågan är om den omständigheten att AH tog med kniven av misstag kan medföra att gärningen kan anses som ringa och att han därmed ska frikännas från ansvar.

Generellt sett måste en domstols lokaler, särskilt när det där ska äga rum en uppmärksammas rättegång med många besökare utifrån, utgöra en allmän plats som är särskilt skyddsvärd och där förbudet mot att medföra kniv eller andra farliga föremål är särskilt angeläget att upprätthålla. Jag vill i sammanhanget framhålla att domstolens lokaler även innefattar de utrymmen som allmänheten passerar före själva säkerhetskontrollen och att det där ofta kan uppstå köbildning, inte minst när det är fråga om uppmärksammas rättegångar. Det måste också framhållas att det inte bara är besökare från allmänheten som måste passera domstolens säkerhetskontroll. Även parter, målsägare, vittnen, ombud och andra som är kallade till rättegången måste passera där. Det är enligt min uppfattning av yttersta vikt att förbudet mot att bära kniv upprätthålls, då de som är kallade till eller väljer att besöka domstolen ska kunna vara trygga med att knivar eller andra farliga föremål inte får förekomma, inte ens till följd av omedveten oaktsamhet.

Mot denna bakgrund kan enligt min uppfattning gärningen inte bedömas som ringa. Hovrättens domslut ska därför stå fast.

Bevisning m.m.

Muntlig bevisning

Förhör med den tilltalade AH genom uppspelning av ljud- och bildfilen av förhöret vid tingsrätten (hänvisning godtas).

Skriftlig bevisning

1. Anmälan (förundersökningsprotokoll s. 3-4) för att bevisa omständigheterna vid gärningen.
2. Beslagsprotokoll (förundersökningsprotokoll s. 15) för att bevisa innehav av kniv och var kniven påträffades.
3. Fotografier (förundersökningsprotokoll s. 6-12) för att bevisa var kniven påträffades och hur den förvarades samt för att bevisa hur kniven såg ut.

Målet kan avgöras på handlingarna.

Katarina Johansson Welin

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum

Åklagarkammaren i Jönköping (AM-136070-23)